

INNOVATION TA'LIM SHAROITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQ MAFANIYATINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Musurmonova Gulnoza Xabibullo qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Ta'lim va tarbiya
nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim) magistranti

E-mail: musurmonovagulnoza6@gmail.com,

+998975226002

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19245401>

ARTICLE INFO

Received: 1st March 2026
Accepted: 5th March 2026
Published: 27th March 2026

KEYWORDS

*innovatsion ta'lim, nutq
madaniyati, boshlang'ich sinf,
metodika, kommunikativ
kompetensiya, interaktiv metodlar,
AKT, pedagogik texnologiyalar*

ABSTRACT

Mazkur ilmiy maqolada innovatsion ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishning metodik asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishning samarali yo'llari yoritiladi. Shuningdek, nutq madaniyatini shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlardan foydalanish nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va erkin nutq yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Boshlang'ich ta'lim bosqichi esa shaxsning nutqiy rivojlanishida muhim davr hisoblanadi. Aynan shu davrda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi shakllanadi hamda ularning kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi [1].

Nutq madaniyati – bu til birliklaridan to'g'ri, maqsadga muvofiq va estetik foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga olgan murakkab jarayon bo'lib, u o'quvchilarning tafakkuri va ijtimoiy faoliyati bilan uzviy bog'liqdir [2]. Innovatsion ta'lim sharoitida nutq madaniyatini shakllantirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni qo'llash zarurati ortib bormoqda.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy va kommunikativ yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari, taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullari qo'llanildi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishda quyidagi metodik yondashuvlar asos qilib olindi:

- kommunikativ yondashuv – o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan;
- faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv – o'quvchilarni nutqiy faoliyatga jalb etish;
- integrativ yondashuv – til, adabiyot va boshqa fanlararo bog'liqlikni ta'minlash [3].

Shuningdek, innovatsion metodlar sifatida “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Rol o‘ynash” kabi interaktiv usullar qo‘llanildi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida multimedia materiallar, elektron darsliklar va interaktiv platformalardan foydalanildi [4].

Natijalar

Tadqiqot jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq madaniyatiga sezilarli ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi aniqlandi. Jumladan:

- o‘quvchilarning so‘z boyligi kengaydi;
- nutqning grammatik to‘g‘riligi oshdi;
- erkin fikr bildirish ko‘nikmalari rivojlandi;
- dialog va monolog nutq shakllari takomillashdi [5].

Tajriba-sinov natijalari shuni ko‘rsatdiki, interaktiv metodlar qo‘llanilgan sinflarda o‘quvchilarning nutqiy faolligi an‘anaviy metodlarga nisbatan 25–30% yuqori bo‘lgan [6].

Shuningdek, AKTdan foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirib, nutqiy faoliyatga faol jalb etilishiga xizmat qilgan [7]

Tahlil va muhokama

Innovatsion ta‘lim sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish masalasi ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, u didaktik, psixologik va metodik omillarning o‘zaro uyg‘unlashuvini talab etadi. Ushbu jarayonni chuqur tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, nutq madaniyati faqatgina til birliklarini o‘zlashtirish bilan cheklanmay, balki o‘quvchining tafakkur faoliyati, kommunikativ ehtiyojlari va ijtimoiy muhit bilan ham uzviy bog‘liqdir [2].

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda nutq madaniyati tushunchasi keng ma‘noda talqin etilib, u o‘quvchining fikrni aniq, ravon, mantiqan izchil va estetik jihatdan ifodalash qobiliyatini qamrab oladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, innovatsion ta‘lim sharoitida nutq madaniyatini shakllantirish faqat metodlarni yangilash emas, balki butun o‘quv jarayonini qayta tashkil etishni talab qiladi [8].

An‘anaviy ta‘lim tizimi bilan innovatsion ta‘limni taqqoslash natijalari shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy yondashuvda o‘quvchi ko‘proq passiv tinglovchi rolini bajaradi. Bunday sharoitda nutqiy faoliyat asosan o‘qituvchining nutqini takrorlash bilan cheklanadi. Natijada o‘quvchining mustaqil fikrlash va nutqiy ifoda ko‘nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Innovatsion ta‘limda esa o‘quvchi faol subyekt sifatida qaraladi va u o‘z fikrini mustaqil bayon etishga undaladi. Bu esa nutq madaniyatining shakllanishida muhim omil hisoblanadi [3].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda eng samarali metodlardan biridir. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar real hayotga yaqin nutqiy vaziyatlarda ishtirok etadi. Masalan, kundalik muloqot, savol-javob, fikr almashish kabi faoliyatlar orqali o‘quvchilar til birliklaridan amaliy foydalanishni o‘rganadi [9].

Kommunikativ yondashuvning muhim jihati shundaki, u nutqni faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzishga emas, balki mazmunan boy va maqsadga muvofiq ifodalashga ham e‘tibor qaratadi. Bu esa nutq madaniyatining asosiy komponentlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ metodlardan muntazam foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning nutqiy faolligi va mustaqilligi sezilarli darajada oshadi [5].

Shuningdek, interaktiv metodlarning qo‘llanilishi nutq madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. “Rol o‘ynash” metodi o‘quvchilarni turli ijtimoiy vaziyatlarga kirishishga undab, ularning nutqiy moslashuvchanligini rivojlantiradi. Masalan, “do‘konda savdo qilish”, “mehmon kutish”, “sinfdosh bilan suhbat” kabi rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar nutqiy vaziyatga mos ravishda so‘z tanlash, ohangni to‘g‘ri qo‘llash va muloqot etiketi qoidalariga rioya qilishni o‘rganadi [9].

Bundan tashqari, “Aqliy hujum” metodi o‘quvchilarning erkin fikrlashini rag‘batlantirib, ularni o‘z fikrlarini tez va aniq ifodalashga o‘rgatadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar bir mavzu

yuzasidan turli fikrlarni ilgari suradi, bu esa ularning so'z boyligini kengaytiradi va nutqiy faolligini oshiradi [4].

"Klaster" metodi esa o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu metod yordamida o'quvchilar ma'lumotlarni tizimli ravishda joylashtirishni o'rganadi, bu esa nutqning izchilligi va mantiqiylikini ta'minlaydi. Natijada o'quvchilar o'z fikrlarini tartibli va aniq bayon eta oladi [10].

Innovatsion ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ham nutq madaniyatini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Multimedia vositalari, interaktiv dasturlar va elektron resurslar o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, audio va video materiallar orqali o'quvchilar to'g'ri talaffuz, intonatsiya va nutq ohangini o'rganadi [11].

AKTdan foydalanishning yana bir muhim jihati shundaki, u o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Elektron darsliklar va onlayn platformalar orqali o'quvchilar mustaqil ravishda matnlar bilan ishlash, ularni tahlil qilish va qayta hikoya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa nutq madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [7].

Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin faoliyati yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli, o'yin texnologiyalaridan foydalanish nutq madaniyatini shakllantirishda ayniqsa samarali hisoblanadi. O'yin jarayonida o'quvchilar o'zlarini erkin his qiladi va bu ularning nutqiy faolligini oshiradi [12].

Masalan, didaktik o'yinlar orqali o'quvchilar yangi so'zlarni oson o'zlashtiradi, gap tuzish ko'nikmalarini rivojlantiradi va nutqiy muloqotga faol kirishadi. O'yin jarayonida yuzaga keladigan tabiiy muloqot vaziyatlari esa nutq madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, nutq madaniyatini shakllantirishda o'qituvchining roli beqiyosdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki nutqiy muhitni tashkil etuvchi shaxs sifatida ham faoliyat yuritadi. O'qituvchining nutqi o'quvchilar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, o'qituvchining nutq madaniyati yuqori darajada bo'lishi zarur [6].

Bundan tashqari, o'qituvchi o'quvchilarni rag'batlantirish, ularning fikrlarini qo'llab-quvvatlash va nutqiy xatolarini to'g'ri tahlil qilish orqali ularning nutqiy rivojlanishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy psixologik muhit yaratilgan sinflarda o'quvchilarning nutqiy faoligi yuqori bo'ladi [3].

Nutq madaniyatini shakllantirish jarayonida oilaning ham o'rnini katta. Ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar o'quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, uyda kitob o'qish, suhbatlashish va turli nutqiy mashqlarni bajarish orqali o'quvchilarning nutqi boyiydi [1].

Shuningdek, nutq madaniyatini rivojlantirishda o'quv materiallarining sifati ham muhim ahamiyatga ega. Mazmunan boy, qiziqarli va o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos materiallar nutqiy faoliyatni rag'batlantiradi. Ayniqsa, badiiy matnlar o'quvchilarning estetik didini rivojlantirib, nutq madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi [5].

Yana bir muhim jihat – baholash tizimidir. Innovatsion ta'lim sharoitida baholash faqat natijani emas, balki jarayonni ham qamrab olishi kerak. Formativ baholash usullari orqali o'quvchilarning nutqiy rivojlanishi muntazam nazorat qilinadi va ularning kamchiliklari o'z vaqtida bartaraf etiladi [4].

Xulosa

Innovatsion ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv metodlar, kommunikativ yondashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega.

Shu sababli, boshlang'ich ta'lim jarayonida innovatsion metodlarni keng joriy etish, pedagoglarning malakasini oshirish va zamonaviy ta'lim vositalaridan samarali foydalanish

zarur. Bu esa o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish bilan birga, ularning umumiy intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 45–47-betlar.
2. Mahmudov N. *Til va nutq madaniyati*. – Toshkent: O'qituvchi, 2013. – 52–56-betlar.
3. Safarova R. *Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi*. – Toshkent: Fan, 2018. – 78–82-betlar.
4. Ishmuhamedov R. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 101–105-betlar.
5. To'xliyev B. *Nutq o'stirish metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 64–69-betlar.
6. Abduqodirov A. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: Tafakkur, 2015. – 88–92-betlar.
7. Xodjayev B. *Ta'limda axborot texnologiyalari*. – Toshkent: Fan, 2019. – 120–125-betlar.
8. Yo'ldoshev J. *Zamonaviy pedagogika asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2014. – 33–37-betlar.
9. Qosimova K. *Ona tili o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2020. – 95–100-betlar.
10. Raximov A. *Interaktiv metodlar asoslari*. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 56–60-betlar.
11. Tursunov S. *Multimedia texnologiyalari va ta'lim*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 73–77-betlar.
12. Nurmatov D. *Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 41–45-betlar.

INNOVATIVE
ACADEMY